

ФОЛЬКЛОРИСТИКА

УДК 801.81+398.2(477)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.1.33>

М. М. НАБОК

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян,
Сумський державний університет, м. Суми, Україна
Електронна пошта: m.nabok.drl.sumdu.edu.ua
<https://orcid.org/orcid.org/0000-0001-9422-730X>

НОМІНАТИВНА ТА ІДЕНТИФІКАЦІЙНА ФУНКЦІЇ СИМВОЛІКИ В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ДУМАХ

У статті з'ясовуються джерела, особливості творення, вираження змісту образів-символів у різних словесно-художніх структурах українських народних дум. Виходячи з жанрових особливостей дум, наголошується на змістовому наповненні художнього образу, що слугує своєрідним поясненням ідеї та є символом певного образу, а образ – символом ідеї. На матеріалі дум героїчного циклу «Козак Голота», «Іван Коновченко» та «Сірчиха і Сірченки» з'ясовується змістове наповнення художнього символу, що виражає ідею боротьби українців за свою свободу та незалежність.

Найбільш виразно вмонтованими у художньо-образну систему народних дум є образи *Стену*, *Шляху*, *Дому*, які поглиблюють ідейно-художній зміст та відображають цілий ряд мотивів, художньо-естетичний зміст українських народних дум. У статті зазначено, що образи *Стену* та *Шляху* в думах представлені смисловою тріадою *Савур-могила – Долина – Стен (поле)*, яка є символічним генетичним кодом нації в якому поєднано минуле, теперішнє й майбутнє буття українців. Образ *Стену* в думах – це символ боротьби за власне незалежне Я-буття. Саме безкраї простори степу породили в українській психіці свободолюбство, соціальну рівність, нехіль до збагачення.

Символічний образ *Дому* ми розглядаємо не як символ сімейного благополуччя й багатства, а як сакральний ідеальний простір в якому виховується, утверджується, передається ідея боротьби за рідну землю від покоління до покоління, а також як архетип вкорінення й невикорінення духу воїнства у родині. Дім у думах широко представлений в образі *світлиці*, що є символічним образом зображення і вираження життєдайного простору, в якому виховуються на козацьких звичаях і традиціях майбутні воїни. Тому *Дім* і *світлиця* в українських народних думах – це психологічні синоніми у вираженні особливостей національного світосприйняття, світорозуміння, світоствердження і світовираження. Саме крізь призму Роду в думах зображено образи *Стену*, *Шляху*, *Дому*.

Ключові слова: українські народні думи, символ, ідея, світогляд, національна самосвідомість.

Постановка проблеми. Символіка – поняття загальнолюдське та виражається на рівні національної свідомості народу. Етимологія слова 'символ' бере початок від грецького іменника *symbolon*, що означає 'знак', 'прикмета', а дієслово з таким же коренем у перекладі означає «з'єднувати, зіштовхувати, порівнювати» [ЕССКУ-5 2015 : 738]. Таке потрактування свідчить про те, що у свідомості людини навколишній світ сприймався не лише у видимих формах, але й порівнювався, уподібнювався певним явищам, предметам, які її оточували. Власне, у символі відображено певні уявлення, почуття, думки, ідеї народу. Символіка, як поняття етногенетичне, у фольклорних творах допомагає нам зрозуміти спосіб мислення наших пращурів, їх моральні, духовні, етичні й естетичні ідеали.

В. Кононенко, зокрема, підкреслює, що такі морально-етичні ідеали, що їх передає символ, часто набувають яскраво вираженого національного характеру, адже «саме в символах нерідко відбиваються народні традиції, звичаї, обряди, вірування тощо, а зрештою, і національні риси характеру, рівень національної свідомості. Словесна символіка народу виступає важливим чинником творення національно-культурної картини світу; навіть індивідуальні символи, характерні для художньо-творчого осмислення дійсності, звичайно зумовлені особливостями національного мовного типу, мовної особистості» [Кононенко 1991 : 31]. Ці положення й лягли в основу нашої розвідки.

Аналіз попередніх досліджень. В українській фольклористиці питанню вивчення

природи, теорії символу та його вираженню в уснопоетичних творах присвячені роботи М. Максимовича, О. Бодяньського, І. Срезневського, А. Метлинського, М. Костомарова, О. Потебні, М. Сумцова, О. Братко-Кутинського, О. Вертія, М. Дмитренка, Я. Гарасима, С. Пилипчука, Т. Шестопалової, О. Кузьменко та ін. Так, М. Костомаров виходив з народознавчої концепції розуміння символу. У працях «Історичне значення руської народної поезії», «Слов'янська міфологія» вчений надавав символіці філософського, поетичного, історичного та етнографічного значення. Він підкреслював, що одухотворення навколишнього світу було суттю уявлень наших предків. У процесі освоєння світу і себе в ньому, людина відповідно до своїх потреб надавала предметам своє розуміння, значення і це було природним відображення внутрішнього світу людини. Така символізація навколишньої дійсності була першою реакцією людини на шляху естетичного пізнання світу. В одній із своїх праць М. Костомаров писав: «Характерною і панівною рисою поетичного уявлення в наших народних піснях є символізація природи. Під символом ми розуміємо образний вияв моральних ідей за допомогою деяких предметів фізичної природи, причому цим предметам надається більш-менш визначена духовна властивість» [Костомаров : 64–65]. Таку народознавчу концепцію, «народний дух», «моральну ідею», положення вченого ми розвиваємо і в нашому дослідженні символічної системи українських народних дум.

Походження символу О. Потебня пояснював через закономірності розвитку мови. «Тільки з погляду мови, – писав дослідник, – можна привести символи до порядку, що відповідають уявленням народу» (Потебня 1860 : 8). Саме уявлення для вченого є основною ознакою, завдяки якій слово виражає зміст думки. У розвідці «Про зв'язок деяких уявлень в мові» О. Потебня наголошував, що значення слова повністю не показує зміст думки, а лише символічно відтворює цю думку. Зміна значень слова та утворення від нього нових слів встановлює зв'язок уявлень і вже потім усього того, що ми розуміємо під уявленнями. Тому, розробляючи методологічну основу символу, О. Потебня вказував на його багатозначність.

Про глибоко предковичну основу в потрактуванні символу писав О. Братко-Кутинський

у праці «Феномен України». Зокрема він наголошував на енергетичних, просторових, часових, психологічних, релігійних, світоглядних, етичних чинниках формування національного символу. Аналізуючи та порівнюючи наші національні символи із символами інших народів (німців, росіян та ін.), вчений вбачав у їх змісті не агресивну енергетику та ідеологію завоювання світу, а життєтворчу енергію розбудови та розвитку. Ґрунтовно досліджував О. Братко-Кутинський і символіку кольорів, зокрема символіку барв воїнів (запорозьких козаків). Вчений зазначав, що жовто-блакитно-червона енергетика кольорів для наших предків була тісно пов'язана з енергетикою національної психології. Ці та інші положення вченого ми розвиваємо у нашій роботі та на цій основі з'ясовуємо особливості творення символічної системи дум героїчного циклу.

Я. Гарасим у монографії «Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору» поетичну систему української народнопісенної творчості розглядає крізь призму етностетичних вимірів, де основною доміантою була категорія «добро прекрасне», що виражає «оригінальний синтез морально-етичних настанов (ідея) та естетичних світовідчужань» [Гарасим : 199]. Аналізуючи, наприклад, твори колядково-щедрівкового циклу, вчений наголошує на своєрідному родичанні людини з небесними світилами: батько – місяць, мати – сонце, зорі – діти. Така поетична символізація дійсності, підкреслює Я. Гарасим, базувалася не на уявленнях про грубі надприродні фантастичні істоти та поклонінні їм, а на «тихо-мрійливому» спогляданні навколишнього світу нашими предками. Естетичну сакралізацію небесних світил, як писав вчений, «підхоплюють» весільні пісні (уявлення про щасливий шлюб, що укладається на небі, відображені у формі весільного короваю; *ясеньке сонечко, ясна зоря* символізують дівочу красу тощо). Таке відчуття краси, виплекане при спогляданні небесних світил, вплинуло також і на сприйняття природних стихій і явищ – вітру, дощу, грому, блискавки, морозу, хмар, туману. В українських народних думках також наявні символічні образи *сонця, місяця, зірок, вітру, туману*, проте вони неоднорідно представлені у різних циклах дум. Наприклад, для дум невільницького циклу характерні

більше образи *зірок, туману*, для дум героїчного циклу – *сонця, вітру*.

Питання національної самобутності світогляду українського народу присвячені й доповіді учасників щорічної Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ», яку організовує Інститут слов'янської філології Університету Людвіга-Максиміліана в Мюнхені. За результатами конференції, крім електронної версії щорічника, у 2018 році за редакцією О. Вертія та О. Новікової було видано й друкований збірник наукових праць «Формування національних основоположних підстав сучасного народознавства та літературознавства». У статтях, розвідках та рецензіях йдеться про українську національну ідею, національний світогляд, національний дух, а це скеровує дослідників на розвиток наукових ідей М. Костомарова, О. Потебні, І. Франка, Є. Маланюка, Олега Ольжича, Д. Донцова, Д. Чижевського, деякі положення розвідок І. Набитовича, В. Азьмова, О. Вертія, П. Іванишина, О. Гольник, Х. Катаоки, О. Тиховської, М. Набок, Ж. Янковської та ін.. Зокрема, символіку образу землі М. Набок та Ж. Янковська розглядають крізь призму психологізму його зображення і вираження в українських народних думах й творах художньої літератури [Набок : 198–217; Янковська : 296–306], а також у контексті міжкультурної комунікації [Набок : 4–8].

Символ як категорія поетики, що виражає саме героїчний характер ставлення до навколишнього світу (символічний світогляд) в українських народних думах ще належно не досліджено. Тому на матеріалі дум героїчного циклу «Козак Голота», «Іван Коновченко» та «Сірчиха і Сірченки» ми спробуємо з'ясувати змістове наповнення художнього символу, що виражає ідею спротиву та боротьби. Дослідження символічної системи цих дум нерозривно пов'язане з низкою концептуальних мотивів боротьби за свій простір, за незалежність власного Я-буття, де немає місця жалю, тузі й плачу.

Виклад основного матеріалу. Найбільш виразно вмонтованими у художньо-образну систему українських народних дум є образи *Степу, Шляху, Дому*, які поглиблюють ідейний зміст та слугують поштовхом до розвитку цілого ряду мотивів та художньо-естетичного змісту

українських народних дум. З цього приводу О. Потебня писав: «... складний художній твір є такий само розвиток одного головного образу, як складне речення – одного чуттєвого образу» [Потебня 1985 : 54]. Такими ключовими фразами в думках є «Слави, лицарства козацькому війську зазнавати!», «Слава не вмре, не поляже Отнині до віка!»: в героїв дум на генному рівні закладено «аристократію духу», виховану на спадкоємних традиціях непокори перед ворогом, захисту честі і гідності. Зокрема, у язичницьких настановах воїнові-козакові читаємо: «Честь воїна свята, бо там де вмирає честь, вмирає і воїн. Будь чесним. Чесність творить славу роду воїна. Хай життя воїнів палає як іскри. Такі воїни покликані до жертвового служіння Богам. Будь ввічливим, стримуй свою гарячковість. Пам'ятай, Орел може спуститися до мишей, але миша ніколи не підніметься до висоти польоту Орла у височині. Відвага, героїзм, жертвовність, чесність – це священні якості Воїна. Пам'ятай, життя людей досягає праведності при єднанні з родом. Виховуй в собі честь воїна, твори своє цілісне нетлінне «Я», що не раз переживе тимчасове тіло. ... За честь держави і роду свого, воїн-козак повинен бути готовий покласти своє життя. ... Кожен козак воїн повинен виростити синів і дочок, і добре навчити їх військовому мистецтву, щоб могли вони оборонити себе, народ, і землю нашу» [Язичницькі настанови воїнові-козакові : 2021].

Тому, власне, *Степ* у думках мислиться як власний простір, що не терпить пасивності, рабської покори, мрійливого споглядання. *Степ* – це символ боротьби за власне незалежне Я-буття. Саме безкраї простори степу породили в українській психіці свободолюбство, соціальну рівність, нехіль до збагачення. Так, наприклад, у думі «Козак Голота» (варіант записаний П. Кулішем від лірника А. Никоценка), козак вільно гуляє *полям, битим шляхом*. Цей простір чітко окреслений як *свій*, тому він не терпить на ньому чужинця-татарина:

Ой *полямь, полямь* Килиїмським,
То *шляхомь битимь* Гординськимь,
Ой тамь гулявь козаць Голота.
Не боїця ні огня, ні меча, ні третєго болота.

...

То козаць Голота добре *козацький звичай* знає, –

Ой на Татарина скрива, якъ вовкъ, поглядае.
[Українські народні думи : 9].

Символіка *поля* та *битого шляху* нерозривно пов'язана з *козацькими звичаями* і це є традиційною формою сакралізації ідеї непокори та вкорінення її у народні маси на засадах єдності лицарського духу та основ національного світосприйняття та світорозуміння. У варіанті думи, записаної Лукашевичем від невідомого кобзаря з Полтавщини, простір *стен (поле)* поглиблено образами *долини* та *Савур-могили*:

Да на Савурь могилъ, гулявъ козаченько,
гулявъ,
Да не якого дива не видавъ:
«Ой долино-Ялино! сколько я на тобъ гулявъ,
Да не якого дива не видавъ!»
Ой на поль на Килияньскомъ,
На шляху Ордыньскомъ:
То не ясный соколь лѣтае, –
То козакъ Голота, сердечный, добрымъ конемъ гуляе.
[Українські народні думи : 8].

Тріада *Савур-могила – Долина – Стен (поле)* у думі є символічним генетичним кодом нації в якому поєднано минуле, теперішнє й майбутнє. Так, в архетипі *могила* відображені уявлення українського народу про потойбічне життя, згідно яких душа після смерті покидає тіло. Проте існували й протилежні уявлення – душа лишається в тілі померлого і продовжує жити в могилі [Братко-Кутинський : 137]. Згідно цих уявлень в українській мові є усталене слово «домовина», тобто новий дім для померлого, де продовжуватиме жити його душа, тому туди кладуть гроші, речі першої необхідності. За однією з легенд образ Савур-могили пов'язаний з предком козака Мамає, який був у ній похований та у важкі часи оживав, і разом зі своїм конем допомагав своєму народові. За іншою легендою, назву цього кургану пов'язують зі старим характерником Савуром, який колись врятував своє поселення від чужинських зайд [Войтович : 442]. У думі «Козак Голота» образ Савур-могили генетично вкорінений у вірування народу та постає як «ідеальний образ», що формує мотив спротиву та пророкує герою подальшу щасливу долю: *Савур-могила* (символ захисту з минулого, де перемагає життя, а не смерть) – *Долина (долина=доля)* – *Стен* (ідеальний простір для спротиву в теперіш-

ньому і майбутньому). У цьому просторі Голота теж постає як ідеальний герой, бо ж ідеальне завжди породжує ідеальне. *Стен* не терпить неволі, *Стен* усуває покірних. Тут не місце хліборобу і тихому, мрійливому українцю. Тому естетизація ідеального в думі вивершується у вчинку козака, його нетерпимості до ворога, який зазіхає на козака на його ж просторі. Підсилюється це емоційним темпоритмом виконання кобзарем думи, в якому відображуються ментальні сфери його світосприйняття, світорозуміння і світовираження. У кінцівці думи цей темпоритм особливо виразний, бо саме в ній виголошено ідею спротиву не лише на теперішнє, але й на майбутнє: «Ой ты Савурь могило! Сколько я гулявъ, / Да такои добычи не добувавъ!»; «Ой поле Килиімське! / Бодай же ти літо й зиму зеленіло, / Якъ ти мене при нещасливій годині сподобало / Дай Боже, щобъ козаки пили та гуляли, / Хороші мислі мали, / Одъ мене більшу добычу брали, / И неприятеля підъ нозі топтали, / Слава не вмре, не поляже, / Отнині до віка! / Даруй, Боже, на многі літа!», варіант записаний Кулішем від лірника Никоценка [Українські народні думи : 8–10]. За цього *Стен*, як ідеальний символічний образ, що виражає ідею спротиву та боротьби, генетично пов'язаний з образом *Шляху*, який теж визначає подальшу долю героя думи, бо ж спрямовує козака Голоту не у селянську хату, а у Запорізьку Січ, що символічно є для нього *Домом*: «Бархотний шликъ издиймае, / На свою козацьку голову надіває; / Коня Татарського за поводи взявъ, / У городъ *Сичу* припав» [Українські народні думи : 10].

У думках «Іван Коновченко», «Сірчиха і Сірченки», образ *Стену* постає як чинник «селекції» [Янів : 55]. Суспільство, яке пасивно спостерігало та визискувало перед ворогом, передавало таку ж модель поведінки своїм нащадкам, активна ж частина народу чинила опір та гинула в боях. У всіх варіантах думи «Іван Коновченко», мати не хоче відпускати єдиного сина на війну, проте молодий козак вважає за честь краще воювати, ніж вирощувати хліб. Тому на заклик полковника Філоненка «Гей козаки, панове молодци! / Ще которимъ не хочецца по вынныцяхъ горилокъ курыты, / Ще которимъ не хочецца по броварняхъ пывъ варыты, / А ще которимъ не хочецца за чарку

горилки шинкарци воза дровь порубаты, / То ходите зо мною, / До Хвильона, корсунського полковника / На Черкень-Долыну погуляты / И славного лыцарства козацького-молодецького заживаты» [Українські народні думи : 44], козак вибирає не розгульне життя, а козацьку честь і славу. Естетизація вищої ідеї у думі символічно зображена у порівнянні із життям хлібороба, яке є принизливим для молодого Коновченка. Зокрема він не хоче, щоб його бабієм, гречкосієм, а коня прибудуою називали, бо ж «Тяжко мені, мати, по боронах ходити, / Сапйанові чоботи топтати, / Закоблуки викривляти, / А честь би то мені, мати, / Піти міждо друзи панове погуляти» [Українські народні думи : 42], – говорить Іван Коновченко матері. Тож, для козака ідеальний світ – це шлях у степ, поле, бо саме там його дім. Якщо у багатьох переказах та казках наскрізним образом є образ трьох доріг (хто поїде прямо – той буде в голоді, хто поїде праворуч – той буде живий, але кінь загине, поїде ліворуч – буде вбитий, але кінь залишиться живий і т. д.), то у думках героїчного циклу дорогу (шлях) герой визначає сам: шлях в степ постає для нього як цінність буття, бо він самою своєю природою вкорінений у цю землю. Тому й мотив козака Коновченка піти «слави доставати» теж потрактовуємо як цінність, що формує «образ самого себе» й визначає подальші дії і вчинки героя думи. «Образ самого себе» має свої іманентні (властиві, притаманні) закони – культурні ідеали, культурну поведінку, родові ідеальні. У думі «Іван Коновченко» вони зображені крізь призму символічного образу Дому, але не як символу сімейного благополуччя й багатства, а як сакрального ідеального простору в якому виховується, утверджується та передається ідея боротьби від покоління до покоління. Ця ідея у думі символічно втілена у батьківській зброї, що знаходиться у кімнаті. Тому цілком природно, що тут не пахне хлібом:

Ивась Коновченко одь сна пробужає,

По двору похожає

И смутку соби превельку має.

У хату вхожає,

Кимнату видчыняє,

Батьківську шаблю зь килка здымає.

[Українські народні думи : 45].

У варіанті думи, записаної від кобзаря І. Крюковського в Лохвиці 20 травня 1876 р., Іван

Коновченко входить до *світлиці*, як сакрального родового простору, де мати попередньо заховала від сина батьківську зброю, але яку він все ж таки знаходить у запічку, і це теж символічно вказує на вкорінення та невикорінення духу воїнства у родині:

То Йвась Коновченко од сна встає,

У світлицю вхожає,

По стінах поглядає,

Що вже батьківської рушниці на стіні

ні одної немає,

Тільки в запічку семип'ядная пицаль сіяє.

То він то коло неї собі козацький звичай

добре знає,

Та до Корсунського полковника

На Черкень долину за сімсот верст поспішає.

[Українські народні думи : 59].

Дім, світлиця – психологічні синоніми у вираженні особливостей національного світосприйняття і світорозуміння. Поняттям світла пройнята низка фундаментальних понять українського менталітету: СВІТ, СВІТлиця, всеСВІТ, СВІТогляд, СВІТозарний, СВІТочолий і т. п. Світло символізує першотворення світу, життя, істину, джерело достатку [Войтович : 497–498]. Тому *світлиця* у думі – символічний образ зображення і вираження життєдайного простору, в якому виховуються на козацьких звичаях і традиціях. Особливим і незамінним атрибутом цього простору є зброя, яка теж випромінює світло (у варіантах дум «семип'ядная пицаль *сіяє*», «на стіні аж отечеськая шабля висить аж сяє» та ін.).

Крізь призму Роду в думі «Сірчиха і Сірченки» зображені образи *Стену, Шляху, Дому*. Двоє синів вдови Сірчихи Петро і Роман від'їжджають з дому. Бажають вони дізнатися про батька Івана Сірка, де він свою «голову козацьку поклав». Тому для них традиційний шлях пошуку – це козацький курінь, три зелені байраки. Від'їзд за такого мотиву з матиного дому в степ, долину, байраки у думі є символічним кодом вкорінення козацького волелюбного та бунтарського духу в *родові цінності*. Мотив сповідання однакових цінностей у сім'ї розширює й розуміння та потрактування образів *Стену, Шляху, Дому*. У думі вони насичені героїко-моральним імперативом відданості *ідеї родової боротьби без страху смерті*, що є ідеологічною у своїй суті.

Висновки. Таким чином, крізь призму пізнання зовнішнього через внутрішнє, образи *Стену*, *Шляху*, *Дому* в українських народних думках «Козак Голота», «Іван Коновченко», «Сірчиха і Сірченки» поглиблюються у змістовій, ідейній формі. За цього *Стен* символічно потрактовується як, а) безмежний простір для організації спротиву та боротьби за власне самовираження. Тому образи *Шляху* та *Дому* символічно вмонтовані у цю ідею й спрямовують героя на той *Шлях*, що веде у Запорізьку Січ (*Дім*); б) чин-

ник «селекції», що унеможливилює знаходження у цьому просторі хлібороба чи гречкосія, тому герой цього простору – це ідеальний герой часу; в) вираження ідеї родової боротьби без страху смерті. Образ Дому тут символічно виражений сакральним ідеальним простором, у в якому виховується та передається ідея боротьби від покоління до покоління. Саме на таких національних підставах ми маємо виховувати молоде покоління, щоб не допустити морального, духовного та ідейного винародовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Братко-Кутинський О. Феномен України. К. : Вечірній Київ, 1996. 301 с.
2. Войтович В. Українська міфологія. Енциклопедія народних вірувань. К. : ФОП Стебеляк, 2014. 692 с.
3. Гарасим Я. Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору. Львів : НВФ «Українські технології», 2010. 375 с.
4. Кононенко В. (1991). Словесні символи в семантичній структурі фраземи. *Мовознавство*. 1996. № 6. С. 30–36.
5. Костомаров Н. Историческое значение южнорусского народного песенного творчества. Словянская мифология. М. : Чарли, 1994. 688 с.
6. Набок М. Українські народні думи: національні особливості сприйняття в процесі міжкультурного спілкування. *Психолінгвістика*. 2018. 24(2). С. 198–217. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-2-198-217>
7. Nabok M. Teaching Ukrainian folk dumas at University: analysis in context of intercultural communication. *Advanced Education*. 2020. № 16. P. 4–8. DOI: 10.20535/2410-8286.184554
8. Потебня А. О некоторых символах в славянской народной поэзии. Харьков : Университетская типография, 1860. 155 с.
9. Потебня А. О связи некоторых представлений в языке. Воронеж : Типография В. Гольдштейна, 1864. 119 с.
10. Українські народні думи. Том другий корпусу. Тексти №№ 14–33 і вступ Катерини Грушевської. Харків ; Київ : Пролетар, 1931. 304 с.
11. Формування національних основоположних підстав сучасного народознавства та літературознавства / упоряд. О. Вертій, О. Новікова. Випуск 1. К. : Українська літературна газета, 2018. 384 с.
12. Язичницькі настанови воїнови-козакові. URL: <https://spadok.org.ua/ukrayinske-kozatstvo/yazychnytski-nastanovu-voynu-ozaku>
13. Янковська Ж., Рарицький О., Марчук О. Відображення архетипного образу землі у новелах Василя Ткачука (за збіркою «Сині чічки»). *Slavica Slovaca*. 2020. № 55(2). С. 296–306.
14. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. Мюнхен : Український Вільний Університет, 1993. 93 с.

REFERENCES

1. Bratko-Kutyński O. (1996) Fenomen Ukrainy [The phenomenon of Ukraine]. K. : Vechirniy Kyiv. [in Ukrainian]
2. Voitovych V. (2014) Ukrainska mifolohiia. Entsyklopediia narodnykh viruvan [Ukrainian mythology. Encyclopedia of folk beliefs]. K. : FOP Stebeliak. [in Ukrainian]
3. Harasym Ya. (2010) Natsionalna samobutnist estetyky ukrainskoho pisennoho folkloru [National identity of aesthetics of Ukrainian song folklore]. Lviv : NVF «Ukrainski tekhnolohii». [in Ukrainian]
4. Kononenko V. (1991) Slovesni symvoly v semantychnii strukturi frazemy [Verbal symbols in the semantic structure of a phrase]. *Movoznavstvo*. 1996. No. 6. Pp. 30–36. [in Ukrainian]
5. Kostomarov N. (1994) Ystorycheskoe znachenye yuzhnorusskoho narodnoho pesennoho tvorchestva [Historical significance of South Russian folk songs Slovianskaia myfolohiia]. M. : Charly. [in Ukrainian]
6. Nabok M. (2018) Ukrainski narodni dumy: natsionalni osoblyvosti spryiniattia v protsesi mizhkulturnoho spilkuvannia [Ukrainian National Dumas : National Perceptions in the Process of Intercultural Communication]. No. 24(2). Pp. 198–217. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-2-198-217>
7. Nabok M. Teaching Ukrainian folk dumas at University: analysis in context of intercultural communication. *Advanced Education*. 2020. № 16. Pp. 4–8. DOI: 10.20535/2410-8286.184554 [in English]
8. Potebnia A. O. (1860) O nekotorykh symvolakh v slavianskoii narodnoi poezyy [About some symbols in Slavic folk poetry]. Kharkov : Unyversytetskaia typohrafiya. [in Russian]
9. Potebnia A. (1864) O svyazy nekotorykh predstavlenyi v yazyke [On the connection of certain representations in the language]. Voronezh : Typohrafiya V. Holdshteina. [in Russian]

10. Ukrains'ki narodni dumi [Ukrainian national dumas]. Vol. 2. Kharkiv ; Kyiv : Proletar, 1931. [in Ukrainian]
 11. Formuvannia natsionalnykh osnovopolozhnyi pidstav suchasnoho narodoznavstva ta literaturoznavstva [Formation of national fundamental foundations of modern ethnography and literary criticism]. K. : Ukrainska literaturna hazeta, 2018. [in Ukrainian]
 12. Yazychnytski nastanovy voynovi-kozakovi [Pagan instructions to the Cossack warrior]. URL: <https://spadok.org.ua/ukrayinske-kozatstvo/yazychnytski-nastanovy-voyinu-ozaku>
 13. Yankovska Zh., Rarytskyi O., Marchuk O. (2020) Vidobrazhennia arkhetypnoho obrazu zemli u novelakh Vasylia Tkachuka (za zbirkoiu «Syni chichky») [Reflection of the archetypal image of the earth in the short stories of Vasyl Tkachuk (according to the collection «Blue Chichki»)]. *Slavica Slovaca*. No. 55(2). Pp. 296–306. [in Ukrainian]
 14. Yaniv V. (1993) Narysy do istorii ukrainskoi etnopsykholohii [Essays on the history of Ukrainian ethnopsychology]. Miunkhen : Ukrainskyi Vilnyi Universytet. [in Ukrainian]
-

M. M. NABOK

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Language Training of Foreign Citizens,
Sumy State University, Sumy, Ukraine
E-mail: m.nabok.drl.sumdu.edu.ua
<https://orcid.org/orcid.org/0000-0001-9422-730X>*

NOMINATIVE AND IDENTIFICATION FUNCTIONS OF SYMBOLISM IN UKRAINIAN FOLK DUMAS

The report deals the sources, features of creation, expression of the content of images-symbols in various verbal and artistic structures of Ukrainian folk dumas. Based on the genre features of the dumas, emphasis is placed on the content of the artistic image, which are as a kind of explanation of the idea that is a symbol, and the image – a symbol of the idea. On The material of the heroic series of dumas «Kozak Golota», «Ivan Konovchenko» and «Sirchykha and Sirchenko» clarifies the content of the artistic symbol, which expresses the idea of resistance to the struggle of Ukrainians for their freedom and independence.

The most expressive in the artistic and figurative system of folk dumas are the images of the *Steppe*, *Way*, *House*, which deepen the ideological and artistic content and reflect a number of motives, artistic and aesthetic content of Ukrainian folk dumas. The article emphasizes that the images of the *Steppe* and the *Way* in the duma epoch are expanded by the semantic triad *Savur- grave – Valley – Steppe (field)*, which is a symbolic genetic code of the nation which combines past, present and future existence. The *Steppe* in dumas is a symbol of the struggle for one's own independent self-being. It is noted that the boundless expanses of the *Steppe* gave rise in the Ukrainian psyche to freedom of life, social equality, reluctance to get rich.

In the article we consider the symbolic image of the *House (room)* not as a symbol of family well-being and wealth, but as a sacred ideal space. In this space the idea of struggle for the native land from generation to generation is brought up, affirmed, transferred. The *House* is an archetype of rooting and non-eradication of the military spirit in the family. It is the *Family (Rid)* in dumas is the basis of the images of the *Steppe*, the *Way*, the *House*. In particular, it was emphasized that the *House* in the duma is a symbolic image of expression of the life-giving space in which future warriors are brought up on Cossack customs and traditions. Therefore, the *House* and the *room* in the Ukrainian folk duma are psychological synonyms in the expression of the peculiarities of the national worldview, world affirmation and world expression.

Key words: Ukrainian folk duma, symbol, idea, worldview, national identity.